

Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

- Μια εισαγωγή -

ΠΙΤΕΡ ΑΚΟΣ ΜΠΟΝΤ (PÉTER ÁKOS BOD)

Ο συγγραφέας, P. A. Bod είναι καθηγητής και επικεφαλής του Τμήματος Οικονομικής Πολιτικής στο Πανεπιστήμιο (Κόρβινους) Corvinus της Βουδαπέστης, πρόην Διοικητής της Εθνικής Τράπεζας της Ουγγαρίας.

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση που ξεκίνησε το 2008, έρχεται σε αντίθεση με αρκετές προηγούμενες κρίσεις, από την άποψη των κοινωνικο-οικονομικών συνεπειών, όπως η μείωση της προσωπικής κατανάλωσης και η αύξηση της ανεργίας, καθώς και από την άποψη των αντιδράσεων της πολιτικής. Ανάπτυγμένες («πυρήνες») χώρες κατέφυγαν στα μαζικά δημοσιονομικά έξοδα στην Κεϋνσιανή μόδα για να αποφύγουν την απώλεια της ευημερίας και της απασχόλησης. Εν τω μεταξύ, αναδύομενες ευρωπαϊκές χώρες έπαθαν άμεσα σοκ λόγω των πολύ μεγάλων οικονομικών και χρηματοπιστωτικών άνοιγμάτων τους, τα οποία φαίνεται ότι έχουν συμβάλει στη βαθύτερη από την αναμενόμενη συρρίκνωση. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι εθνικές πολιτικές υπάρχουν περισσότερο σε περιόδους αναταραχής απ' ό,τι όταν οι καιροί είναι καλοί, και ισχυρίζεται ότι υπό τις παρούσες συνθήκες είναι καιρός να επανεξετάσουμε πρώην βεβαιότητες για τα Οικονομικά και την Οικονομία, όπως είναι η συμφέρουσα φύση της εξάρτησης από ξένα πιστωτικά ιδρύματα και δανειακά κεφάλαια σε αναδύομενες χώρες της Ευρώπης. Ωστόσο, οποιαδήποτε εναλλακτική στον προστατευτισμό στην Ευρώπη θα βλάψει την αναπτυγμένη προοπτική των μη βασικών οικονομιών.

Λέξεις κλειδιά: οικονομική κρίση, ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, Κεϋνσιανικές και μη-κεϋνσιανικές πολιτικές, αναδύομενες οικονομίες, συντονισμός των πολιτικών στην Ευρώπη, οικονομική θεωρία.

*

Αίτια και πρώτες αντιδράσεις της πολιτικής

Μετά από τραπεζικές και νομισματικές κρίσεις περιφερειακού χαρακτήρα στη δεκαετία του 1980, οι περίοδοι των υφέσεων και των τραπεζικών λογαριασμών καταρρέουν μετά το 1990 στις πρώην κατευθυνόμενες οικονομίες, βαθιές νομισματικές υποτιμήσεις και τραπεζικές κρίσεις σε ορισμένες ταχέως αναπτυσσόμενες και αναδύομενες οικονομίες στη δεκαετία του 1990, εκρήξεις των περιουσιακών στοιχείων και κατάρρευση των τιμών στο χρηματιστήριο σε ορισμένες ανεπτυγμένες οικονομίες, συνέβαλλαν στο γεγονός η παγκόσμια οικονομία να βιώνει ξανά και σήμερα μια πλήρη οικονομική κρίση. Οι αναταράξεις στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές, ξεκινώντας από το 2007, σταδιακά εξελίχθηκαν σε ύφεση, η πιο συγχρονισμένη μετά τη Μεγάλη Ύφεση 1929-1933. Χωρίς ανοιχτή εμπορική εξάρτηση η χώρα θα μπορούσε να παραμείνει ασφαλής από το γενικό αίσθημα κακουχίας. Όμως, περιέργως, δεν υπέφεραν όλες κατά τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο βαθμό. Τρία χρόνια μετά, τρανταχτά στοιχεία δείχνουν ότι οι οικονομικές συνέπειες της κρίσης έχουν αποδειχθεί να είναι κάθε άλλο παρα διαφορετικές σε χώρες και ηπείρους (ΔΝΤ 2010, BIS το 2010, Ευρωπαϊκή Οικονομία, 2009.)

Από την έκρηξη της αμερικανικής "sub-prime" φούσκας την άνοιξη του 2007, πολλά έχουν γραφτεί για τις αιτίες και τις πηγές των οικονομικών προβλημάτων που εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στο «πυρήνα του πυρήνα», δηλαδή, στις αναπτυγμένες οικονομίες της αγοράς. Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης η χρηματοδότησή του δεν αποτελεί έκπληξη ότι η δυσφορία θα εξαπλωθεί σύντομα στην περιφέρεια του πλανήτη. Ακόμα, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι ΗΠΑ και οι χώρες της ευρωζώνης ήταν οι πρώτες που επλήγησαν, προηγούμενες χρηματοπιστωτικές κρίσεις τείνουν να έρθουν στην επιφάνεια σε αναδύομενες, μεταβαλλόμενες αναπτυσσόμενες χώρες. Σε αντίθεση, αυτή τη φορά σημαντικές αναπτυσσόμενες ("αναδύομενες") οικονομίες, όπως η Ινδία και η Κίνα, δεν υπέφεραν τόσο από τις άμεσες συνέπειες της καταγίδας στα χρηματοοικονομικά κέντρα.

Αν οι κύριες οικονομίες ήταν οι πρώτες που έλαβαν το χτύπημα, ήταν επίσης και οι πρώτες που ανέκαμψαν από την ύφεση που διήρκησε ενάμιση χρόνο. Σε σύγκριση με προηγούμενες κρίσεις, αυτή κατέληξε να είναι πολύ διαφορετική, ηπιότερη όσον αφορά τη χορήγηση αποζημίωσης των θέσεων εργασίας και των κοινωνικών εντάσεων από ό, τι αφορά όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις κρίσεων. Πριν την επιδοκίμασία των δημιουργών της πολιτικής και των ηγετών των επιχειρήσεων, πρέπει κανείς να προσθέσει αμέσως: ότι οι κυβερνήσεις έχτισαν ένα τεράστιο σωρό κυρίαρχων χρεών κατά τη διάρκεια αυτού του σχετικά σύντομου χρονικού διαστήματος. Προφανώς αυτό ήταν το τίμημα της διάσωσης των οικονομιών από μια παλιομοδίτικη κατάθλιψη. Η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται: η πρόσφατη κρίση μπορεί να ήταν σχεδόν τόσο βαθιά από την άποψη της συρρίκνωσης της βιομηχανικής παραγωγής, όπως η Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του 1930, αλλά αυτή τη φορά η προσωπική κατανάλωση στις ανεπτυγμένες οικονομίες μόνο ελαφρά μειώθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης, ενώ η ανεργία παρέμεινε μέτρια. (Bordo & Landon-Lane, 2010).

Την ίδια στιγμή, στις αναδυόμενες οικονομίες της Ευρώπης (ΕΕΕ) η ύφεση αποδείχθηκε ότι ήταν πιο απότομη.

Η οικονομική διαφάνεια, μέχρι τώρα ένα αδιαμφισβήτητο δόγμα κάθε χρηστής οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, φαίνεται να έχει συμβάλει στη βαθύτερη από την αναμενόμενη συρρίκνωση. Το 2008, οι ξένοι επενδυτές έχασαν ξαφνικά την πίστη σε αυτές τις αγορές, που κάποτε θεωρούνταν ως ένα ασφαλές στοίχημα και ένα υψηλότερο από το κανονικό επενδυτικό στόχο απόδοσης. Όταν οι κάτοχοι των ταμείων και οι επενδυτές αυτομόλησαν στον κοντινό πανικό, το εθνικό νόμισμα υποτιμήθηκε, τα χρηματιστήρια υποχώρησαν, το εξωτερικό εμπόριο συρρικνώθηκε, και μαζί τους και το ΑΕΠ και το βιοτικό επίπεδο (Bod, 2009).

Αυτός είναι ο λόγος που σε αυτό το μέρος του κόσμου δεν αρκεί να ελεγχθούν οι γενικές αιτίες που οδήγησαν στην παγκόσμια αναταραχή: για τους αναλυτές και τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων του ΗΝΕ είναι απαραίτητο να συγκεντρωθούν τα μαθήματα που μπορεί κανείς να έχει ήδη μάθει για συγκεκριμένα λάθη πολιτικής ή / και για διαρθρωτικούς παράγοντες, διατηρώντας ανοιχτά τα μάτια καθενός για το μέλλον. Η ιστορία της κρίσης στην περιοχή του ΗΝΕ δεν είναι ένα κλειστό κεφάλαιο. Η ύφεση μπορεί να είναι επίσημα, αλλά πάνω από τις προβλέψεις, όπως ο Péter Ákos Bod, ο Λ. Csaba το έθεσε, δεν μετράει πια μια "επιστροφή στην ομαλότητα", δηλαδή μια ετήσια 4 έως 5 τοις εκατό αύξηση του ΑΕΠ στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, και σε γενικές γραμμές, δεν θα υπάρξει επιστροφή στο «status quo ante» (Csaba, 2009).

Βέβαια ακόμη και οι βασικές οικονομίες δε θα μπορούσαν απλώς να αφήσουν τις πρόσφατες αναταράξεις πίσω. Οι περισσότερες υψηλού επιπέδου αναλύσεις από το ΔΝΤ, ΤΔΔ, ΟΟΣΑ, τις κεντρικές τράπεζες, και των ομάδων προβληματισμού έχουν μέχρι στιγμής στόχο την αποσύνθεση της κρίσης και ψάχνουν για θεσμικές εγγυήσεις για την αποφυγή μιας παρόμοιας (κρίσης) στα επόμενα χρόνια. Το κύριο μέλημα προφανώς είναι η υγεία και η ακεραιότητα του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Το σύστημα λειτουργεί και πάλι, και πρωτοβουλίες έχουν ξεκινήσει στο πλαίσιο διεθνών φορέων, για την ενίσχυση της κεφαλαιακής βάσης των δομικά ευαίσθητων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και για να λειτουργήσουν καλύτερα οι εθνικές οικονομικές επιβλέψεις.

Κατά τη στιγμή της συγγραφής αυτού του κειμένου, το χρηματοπιστωτικό σύστημα φαίνεται να λειτουργεί. Αυτή είναι μια απλή δήλωση, αλλά και ένα επίτευγμα εναντίων του πλαισίου παρόμοιων οικονομικών κρίσεων, σύμφωνα με την έρευνα του C. Reinhart και K. Rogoff (Reinhart και Rogoff, 2009b). Στο μεγάλο διεθνές ιστορικό παράδειγμά τους, η αγορά περιουσιακών στοιχείων καταρρέει για να αποδειχθεί βαθιά και παρατεταμένη: οι τιμές των μετοχών καταρρέουν με μέσο όρο 55 τοις εκατό κατά τη διάρκεια μιας ύφεσης για περίπου τρία έτη και έξι μήνες. Δεύτερον, η επαύριο των τραπεζικών κρίσεων συνδέεται με μεγάλες μειώσεις στη παραγωγή και την απασχόληση: το ποσοστό ανεργίας αυξάνεται κατά μέσο όρο 7 ποσοστιαίες μονάδες πάνω από το κανονικό, το οποίο διαρκεί κατά μέσον όρο πάνω από τέσσερα χρόνια. Η έξοδος πέφτει (από μέγιστη προς ελάχιστη) κατά μέσο όρο για πάνω από 9 τοις εκατό, αν και η διάρκεια της ύφεσης, κατά μέσο όρο περίπου δύο χρόνια, είναι σημαντικά μικρότερη από ό, τι για την ανεργία. Τρίτον, ο ισχυρισμός, η πραγματική αξία του δημόσιου χρέους τείνει να εκραγεί, αυξάνοντας το μέσο όρο του 86 τοις εκατό στις μεγάλες μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο επεισοδιακές κρίσεις. Προσθέτουν ότι, το ενδιαφέρον είναι η κύρια αιτία των κυρίαρχων εκρήξεων χρέους δεν είναι τα ευρέως αναφερόμενα κόστη της διάσωσης και της ανακεφαλαίωσης του τραπεζικού συστήματος, οι μεγάλες κινητήριες δυνάμεις της αύξησης του χρέους είναι η αναπόφευκτη κατάρρευση των φορολογικών εσόδων που υφίστανται οι κυβερνήσεις μετά από βαθιά και παρατεταμένη σύσπαση εξόδου, καθώς επίσης και συχνά φιλόδοξες αντικυκλικές δημοσιονομικές πολιτικές με στόχο το μετριασμό της ύφεσης.

Σε σύγκριση με το ιστορικό δείγμα, η χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση του 2007-2009 προσφέρει εντυπωσιακές διαφορές και κάποιες ομοιότητες. Η ανάκτηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος υπήρξε

αρκετά γρήγορη - ύποπτα γρήγορη, μπορούμε να προσθέσουμε. Ο πρόσφατα επανεκτιμημένος τρόπος εργασίας της παγκόσμιας οικονομίας ήρθε σε ένα υψηλό κόστος για τις προηγμένες οικονομίες. Ως συνέπεια των τεράστιων δημοσιονομικών μέτρων τόνωσης το 2009, το κρατικό χρέος έχει γίνει υπερβολικά, χωρίς να αποτελεί έκπληξη, το μεγαλύτερο οικονομικό πρόβλημα. Όπως JC.Trichet, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας έχει συνοψίσει, τα σημερινά προβλήματα του χρέους στις προηγμένες οικονομίες είναι τα αποτελέσματα μιας μακράς κύησης κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, που προέρχονται από την οικονομική απελευθέρωση και την καινοτομία του 1980 και του 1990 (Jean-Claude Trichet, 2010). Κατά τη διάρκεια αυτής της "χρυσής εποχής" νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα προέκυψαν, τα οποία άλλαξαν την οικονομική συμπεριφορά των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Η σύγχρονη χρηματοδότηση υποσχέθηκε ότι θα είναι μιας ευρείας πρόνοιας-ενίσχυση: οικογένειες θα μπορούν να ομαλύνουν τις δαπάνες τους με την πάροδο του χρόνου πιο εύκολα, η δανειακή υποθήκευση άρχισε να διατίθεται, επίσης, για τα τμήματα του πληθυσμού που προηγουμένως είχαν αποκλειστεί από την αγορά. Όλες αυτές οι υποσχέσεις έληξαν με πικρή απογοήτευση για τις αγορές, τη χρηματοπιστωτική φινέτσα, την ενίσχυση των κοινωνικών πολιτικών - και αναμφισβήτητα για την οικονομία.

Τώρα είναι καιρός να επανεξετάσουμε πρώην βεβαιότητες στα οικονομικά και στην οικονομία, όσο για τους φορολογουμένους, είναι καιρός να ξεκινήσουν την αποπληρωμή του συσσωρευμένου δημόσιου χρέους.

Για την οικονομία, τους οικονομολόγους και τις οικονομικές πολιτικές

Αξίζει να σταματήσουμε για λίγο στη ληφθείσα σοφία και τις επαγγελματικές βεβαιότητες του οικονομικού επαγγέλματος. Όταν τα καθεστώτα που άλλαξαν τα προσχεδιασμένα οικονομικά στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ένα όραμα της αγοράς της οικονομίας (καπιταλισμός) που μπορεί να φροντίσει η ίδια τον εαυτό της είχε τη χρυσή εποχή της. «Το τέλος της ιστορίας», η πίστη σε αγορές που θα λύσουν όλα τα πιθανά προβλήματα, υποψία για το τι ένα κράτος μπορεί να κάνει στην οικονομία - αυτό ήταν το βασικό.

Η ιδιωτικοποίηση και η απελευθέρωση των διαδικασιών προχώρησαν με ταχείς ρυθμούς τόσο στις πλούσιες οικονομίες όσο και στις χώρες σε μεταβατικό στάδιο, υποστηριζόμενες από την επικρατούσα τάση της οικονομίας.

Τα οφέλη της χρηματοοικονομικής απορρύθμισης και το κεφάλαιο της καινοτομίας στην αγορά (όπως οι τιτλοποιήσεις και τα δομημένα προϊόντα) φαίνεται να στηρίζονται στη Δύση από εξαιρετικά ευνοϊκές συνθήκες για την επιχειρηματική δραστηριότητα. Το μακροοικονομικό περιβάλλον στις μεγάλες αγορές (με εξαίρεση την Ιαπωνία) ήταν ευνοϊκό για την ανάπτυξη και την παραγωγή πλούτου, και όλα αυτά φάνηκαν να ενισχύονται σταθερά από τη βελτίωση των οικονομικών της πολιτικής χάραξης και της βαθιάς γνώσης σχετικά με την οικονομία. Αυτό το «σχεδόν νιρβάνα» περιβάλλον έγινε γνωστό ως «Μεγάλη μετριοπάθεια», μέσα από τις δηλώσεις του, μεταξύ άλλων, B. Bernanke, ενός πρώην καθηγητή του Princeton (Bernanke, 2004). Κάποιος μπορεί να αναφέρει και άλλους σημαίνοντες συγγραφείς όπως - βραβευμένος με Νόμπελ οικονομίας R. ο Lucas, του Πανεπιστημίου του Σικάγο, για τον οποίο ο Paul Krugman δεν παρέλειψε να αναφέρει πώς ο Lucas κήρυξε την «μακροοικονομία με αυτό το αρχικό νόημα που έχει επιτύχει: το κεντρικό πρόβλημα της κατάθλιψης - πρόληψης έχει λυθεί, για όλους τους πρακτικούς λόγους, και στην πραγματικότητα έχει λυθεί για πολλές δεκαετίες». (ο Lucas, 2003, Krugman, 2009).

Είναι σίγουρα προκλητικό για τη σκέψη η υπενθύμιση πώς πριν από λίγο καιρό οι πολιτικοί, οι κεντρικοί τραπεζίτες και οι οικονομολόγοι με επιρροή κήρυτταν μια μάχη που με επιτυχία κερδίστηκε έναντι του πληθωρισμού και ζήμωσε τη μακροοικονομική αστάθεια. Η υπόσχεση ήταν, και φάνηκε ότι είχε παραδοθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, η πρόληψη σοβαρών ασταθειών στο εσωτερικό του παγκοσμιοποιημένου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Μια μάχη ίσως κερδίστηκε, αλλά όχι και ο πόλεμος. Η εποχή της «μεγάλης μετριοπάθειας» έχει δημιουργήσει μια σειρά από επιζήμια υποπροϊόντα. Χρηματοπιστωτικές καινοτομίες και απελευθερωμένες αγορές κεφαλαίου, σε συνδυασμό με συνολικά χαμηλά πραγματικά επιτόκια, οδήγησαν στη συσσώρευση της τεράστιας δυνατής πιστωτικής δημιουργίας, καταλήγοντας σε μια ταχεία αύξηση των τιμών περιουσιακών στοιχείων η οποία τελικά οδήγησε σε παγκόσμιες υπερβολές και ανισορροπίες.

Το 2007 και αυτό που προέκυψε μετά έπλυνε την αυτοπεποίθηση του οικονομολογικού επαγγέλματος. Οι πολιτικοί των ανεπτυγμένων χωρών αναγκάστηκαν να επανεξετάσουν τις πραγματικότητες όσον αφορά την σχετική ισχύ στην αγορά, δείτε τον αναδυόμενο ρόλο των G20 να αντικαθιστά πρώην ομάδες και τύπους εξουσίας. Ανισορροπίες αυτή τη φορά δεν εξεράγησαν κυρίως στην περιφέρεια της παγκόσμιας οικονομίας, σε αντίθεση με πολλά μετρητά και τραπεζικές κρίσεις το τελευταίο μισό αιώνα. Αυτό είναι σίγουρα μια νέα κατάσταση σε σχέση με την πρόσφατη ιστορία που έδειξε ότι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες γίνονται (αναμάρτητες ή αμαρτωλές) θύματα σε εξωτερικές κρίσεις, όπως στην περίπτωση ορισμένων λατινοαμερικανικών χωρών στη δεκαετία του 1980, ανατολικών ασιατικών οικονομιών στη δεκαετία του

1990, της Ρωσίας το 1998. Αυτή τη φορά είναι η Βρετανία και η ΗΠΑ που βίωσε ένα διψήφιο έλλειμμα του δημόσιου τομέα το 2009 - μέγεθος της δημοσιονομικής ανισορροπίας που προηγουμένως ήταν γνωστή μόνο στις κακώς αναπτυσσόμενες χώρες.

Λοιπόν, τα μαθήματα από το προηγούμενο μεγάλο κραχ έχουν μαθευτεί. Αυτή η κατάθλιψη ακολούθησε μια κερδοσκοπική έκρηξη (της δεκαετίας του 1920) μια εκδήλωση της υπερεπένδυσης αλλά εκείνη την εποχή οι συνταγές της πολιτικής περιλάμβαναν σφιχτά χρήματα αυστηρή δημοσιονομική πολιτική και περικοπές μισθών για να αποκατασταθεί η ισορροπία. Ήταν ο Κέινς (1936) και οι οπαδοί του οι οποίοι απέρριψαν τα βασικά ('Κλασικά') που είχε ισχυριστεί ότι τελικά η επιστροφή στην πλήρη απασχόληση θα μπορούσε να επιτευχθεί με περικοπές των μισθών την πτώση των τιμών. Ο Κέινς απέδωσε την πτώση στην κατάρρευση της συνολικής ζήτησης ιδιαίτερα των ιδιωτικών επενδύσεων έτσι η συνταγή της πολιτικής του ήταν να χρησιμοποιήσει τη δημοσιονομική πολιτική τόσο ως αντλία -αστάρωμα όσο και ως μαζικές κυβερνητικές δαπάνες. Αυτό δούλεψε. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι απόψεις του Κέινς κυριάρχησαν στο οικονομολογικό επάγγελμα και οι πολιτικοί ενστερνίστηκαν τη νέα ιδέα. (Μπόρντο & Landon-Lane 2010)

Υπάρχει κάτι περίεργο όσον αφορά την άμεση επιστροφή του κεϋνσιανισμού τα τελευταία χρόνια. Μόλις η νέα ιδέα άρχισε να εξαφανίζεται καθώς νέα σχολεία της οικονομικής σκέψης πήραν τη θέση της μέχρι το 1970, κεϋνσιανισμού επέστρεψε στην οικονομική πολιτική πρακτική των αναπτυσσόμενων χωρών - χωρίς πολλές εξηγήσεις και συζητήσεις. Ο αληθινός, ο Csaba σημειώνει, κεϋνσιανισμός μπορεί να υπήρξε σε γενικές γραμμές και ευρέως αποκλεισμένος από τα βασικά ακαδημαϊκά τμήματα ποτέ όμως δεν έχασε εξ ολοκλήρου τη επιρροή του στους φορείς χάραξης πολιτικής, αρκεί να αναφέρουμε το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης της ΕΕ, που ανέμενε πλεονάσματα στο δημόσιο τομέα σε περιόδους ευνοϊκής συγκυρίας, αλλά και έλλειμμα σε κακές στιγμές σύμφωνα με τις πρωτότυπες κεϋνσιανικές αρχές (Csaba 2009).

Οι περισσότερες κυβερνήσεις εντός και εκτός της ΕΕ έχουν, ωστόσο, την τάση να εφαρμόζουν τις αρχές αυτές σε μια ασύμμετρη μόδα: δέσμευση σε μαζικές δαπάνες σε περίοδο κρίσης χωρίς εξοικονόμηση σε καλές εποχές. Ακόμα, οι ΗΠΑ και η ΕΕ, και στην πραγματικότητα τα περισσότερα από τα έθνη των G-20 ενήργησαν κατά τη κεινσιανή μόδα, και οι κεντρικές τράπεζες εφαρμόζουν επίσης τα δικά τους μέτρα για τη νομισματική χαλάρωση. Αυτό φαίνεται να λειτουργεί: η κατάθλιψη του 1930 έχει μέχρι στιγμής αποφευχθεί. Σχετικά με το τίμημα: τα δεδομένα σχετικά με το έλλειμμα στο δημόσιο τομέα το 2009 είναι δύσκολο να τα πιστέψει κανείς, ειδικά για κάποια που δεν προέκυψαν στο πλαίσιο του Ορθοδόξου κεινσιανικού καλουπιού: μεγάλα ελλείμματα ως ποσοστό του ΑΕΠ καταγράφηκαν από την Ιρλανδία (-14,3%), την Ελλάδα (-13,6%), το Ηνωμένο Βασίλειο (-11,5%), την Ισπανία (-11,2%), τη Πορτογαλία (-9,4%), τη Λετονία (-9,0%), τη Λιθουανία (-8,9%), τη Ρουμανία (-8,3%), τη Γαλλία (-7,5%) και τη Πολωνία (-7,1%) (Eurostat, 2010). Οι συνέπειες τέτοιων μαζικών ελλειματικών εξόδων δεν είναι δυνατόν να αποφευχθούν ακόμη και αν υποστηρίζουν οι ανεπτυγμένες χώρες εύκολη πρόσβαση στις χρηματοπιστωτικές αγορές με σχετικά ευνοϊκούς όρους. Αλλά θα ήταν μια υπεργενίκευση να δηλωθεί ότι οι πλούσιες χώρες μπορούν απλά να αντέξουν οικονομικά να δαπανήσουν περισσότερο δημόσιο χρήμα από ό, τι στην πραγματικότητα έχουν στα ταμεία τους. Πράγματι, οι χρηματοοικονομικές αγορές πριν από λίγο καιρό δεν φαινόταν να ενοχλούνται από τη πιστοληπτική ικανότητα των κρατών μελών της ΕΕ, επειδή πίστευαν ότι οι ευρωπαϊκές χώρες δεν θα μπορούσαν να χρεοκοπήσουν. Αλλά ο φόβος για το ελληνικό δημόσιο χρέος στις αρχές του 2010 αποκαλύπτει ότι παράγοντες της αγοράς μαθαίνουν να κάνουν διακρίσεις μεταξύ των πελατών. Αρκεί να θυμηθούμε ότι το φθινόπωρο του 2010, οι αποδόσεις των δεκαετών ομολόγων που εκδόθηκαν, για παράδειγμα, από την Ιρλανδία και τη Πορτογαλία ήταν τόσο υψηλές όσο 6 τοις εκατό, ενώ η απόδοση της Ιταλίας ήταν κάτω από το 4 τοις εκατό, της Γερμανίας λιγότερο από το 3 τοις εκατό το χρόνο - όλα αυτά σημαίνουν ότι οι επενδυτές μπορούν να πούν ότι η καλή ευρωπαϊκή κομητεία ρισκάρει για το λιγότερο καλό.

Περιπτώσεις κρίσης έκπληξης - παιτεία για εξηγήσεις

Οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις και οι κυρίαρχες προεπιλογές μέχρι πρόσφατα ως επί το πλείστον με τις αναπτυσσόμενες χώρες ή τις αναδυόμενες αγορές. Το ενδιαφέρον είναι ότι η αθέτηση υποχρεώσεων σχετικά με το εξωτερικό χρέος ήταν πολύ πιο συγκεντρωμένη στις αναδυόμενες αγορές παρά σε τραπεζικές κρίσεις, αλλά, όπως η ιστορική έρευνα αποκαλύπτει, οι κυρίαρχες αθετήσεις των υποχρεώσεων σχετικά με το εξωτερικό χρέος ήταν αρκετά κάτι το κοινό για τις χώρες που ωρίμαζαν από μια αναδυόμενη κατάσταση της αγοράς στην ανάβαση τους σε μια προηγμένη οικονομική θέση (Reinhardt και Rogoff, 2009α).

Αυτή η πρόσφατη κρίση υπήρξε ασυνήθιστη για τις ανεπτυγμένες ή άλλως για τις ορθές οικονομίες που έχουν υποστεί συγκλονιστική πτώση της παραγωγής ή έχουν βιώσει σχεδόν προεπιλογές σοκ. Το ευρωπαϊκό

κεφάλαιο της ιστορίας των οικονομικών αναταραχών άνοιξε με την Ισλανδία, ένα μάλλον πλούσιο νησί, και την Ουγγαρία, ένα κράτος μέλος της της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) από το Μάιο του 2004. Αυτές ήταν οι δύο πρώτες ευρωπαϊκές χώρες σε τρεις δεκαετίες που στράφηκαν προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για κεφάλαια για να αποφύγουν την χρηματοοικονομική κατάρρευση στα τέλη του 2008, σύντομα ακολουθήθηκαν από τη Λετονία, ένα κράτος της Βαλτικής, και στη συνέχεια από την Ουκρανία, που δεν είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η τραπεζική και οι οικονομική κρίση της Ισλανδίας θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα ατύχημα, ή μια θλιβερή αλλά κατανοητή συνέπεια του υπερ-δανεισμού και των τρομερών λαθών της πολιτικής : δείτε τη πραγματική ανάλυση της περίπτωσης (Gylfason et al. 2010). Οι συγγραφείς καθιστούν σαφές ότι οι αρχές των μικρών χωρών σε κρίση δεν μπορούν να απαλλαγούν εξ ολοκλήρου από την ευθύνη: όλα τα σοκ δεν ήταν εξωτερικά στην καταγωγή, και τα εγχώρια θεσμικά όργανα και οι πολιτικές έχουν το δικό τους κατάλληλο ρόλο στο να διαχειρίζονται μια κατάσταση μετά από σοκ. «Ορισμένες από τις ακραίες περιπτώσεις, όπως η Ιρλανδία και η Ισλανδία, είχαν κατά κύριο λόγο κρίσεις που ξεκίνησαν από τα σπιτικά οι οποίες πυροδοτήθηκαν μόνο από τις παγκόσμιες εξελίξεις. Επι σειρά ετών επεδίωκαν χαλαρές ή επεκτατικές πολιτικές και έκαναν πολύ λίγα για να διασφαλιστεί επαρκή ρύθμιση και εποπτεία των χρηματοπιστωτικών συστημάτων τους. Εκ των υστέρων είναι σαφές (και, σύμφωνα με πολλούς παρατηρητές, όχι μόνο εκ των υστέρων) ότι αυτές οι χώρες επέτρεψαν τη πιστωτική επέκταση να προχωρήσει και μια πραγματική φούσκα ακινήτων να δημιουργηθεί με μη βιώσιμο τρόπο" (Gylfason, 2010).

Σε σύγκριση με την ιστορία της Ισλανδίας, η περίπτωση της Ουγγαρίας φαίνεται ακόμη πιο ακατανόητη και προκλητική σε ολόκληρο το πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής τάξης. Εδώ η οικονομία δεν είχε υπερθερμανθεί πριν από τα γεγονότα, και δεν υπήρχε φούσκα ακινήτων. Η ουγγρική οικονομία είναι στενά συνδεδεμένη με άλλα παλιά και νέα μέλη κράτη της ΕΕ, και ως μέλος, η χώρα έχει συμβαλλόμενο μέρος σε μια σειρά από θεσμικά όργανα της πολιτικής της ΕΕ προσανατολισμένα στο συντονισμό, τον έλεγχο και την εναρμόνιση των εθνικών οικονομικών πολιτικών. Είναι αλήθεια ότι η οικονομική πολιτική ήταν ελαττωματική για τα έτη πριν η κρίση πλήξει την Ευρώπη - αλλά αυτή η εξήγηση για τη διαδικασία που οδήγησε στο θλιβερό αποτέλεσμα προσκαλεί μια ερώτηση: πώς γίνεται η Ένωση της Ευρώπης να μη σώζει ένα κράτος μέλος από την ανάπτυξη σοβαρών ανισορροπιών που μπορούν να προκαλέσουν κερδοσκοπικές επιθέσεις στο νόμισμα;

Τώρα, τα προβλήματα με την Ελλάδα, καθιστούν προφανές ότι τα κριτήρια του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, τα κριτήρια του Μάαστριχτ για την είσοδο στην ευρωζώνη, και παρόμοια θεσμικά όργανα δεν εργάζονται αρκετά αποτελεσματικά ώστε να αποκρούσουν σοβαρές εγχώριες αποτυχίες της πολιτικής εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην περίπτωση της Ουγγαρίας, οι μαζικές κυβερνητικές σπατάλες μεταξύ 2002 και 2006, επιδείνωσαν τον κίνδυνο της πιστοληπτικής ικανότητας, πολύ μικρή πραγματική μεταρρύθμιση για πολύ καιρό - όλα μείωσαν την ικανότητα της χώρας να αντισταθεί σε εξωτερικά πλήγματα: διατάραξη των διασυννοριακών χρηματοοικονομικών ροών, αύξηση της νομισματικής αστάθειας, συρρίκνωση των ξένων αγορών. Οι εθνικές πολιτικές έχουν σημασία, περισσότερο σε περιόδους αναταραχής παρά στο καλό καιρό.

Τι, λοιπόν, πρέπει να γίνει;

Αλλά αυτό είναι παρελθόν. Η ακαδημαϊκή και η εφαρμοσμένη πολιτική της έρευνας πρέπει να προσφέρει αξιόπιστες λύσεις για τη προφανή ερώτηση: τι πρέπει να γίνει τώρα, έχοντας επιβιώσει από τις πρόσφατες κρίσεις και τις αναταραχές στην Ευρώπη; Σε ό, τι ακολουθεί, ο συγγραφέας περιγράφει μια σειρά βασικών θεμάτων πολιτικής ήδη στην ατζέντα για την έρευνα, προσθέτοντας τις δικές του του δειλές απαντήσεις, κατά γενική ομολογία από τη σκοπιά του ΗΗΕ.

Κατ 'αρχάς, θα πρέπει να γυρίσουμε την πλάτη μας στην οικονομική παγκοσμιοποίηση; Μία από τις συνέπειες του προηγούμενου σαρωτικού εμπορίου και της οικονομικής απελευθέρωσης και της γρήγορης ιδιωτικοποίησης κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της αλλαγής του καθεστώτος ήταν η βαθιά διείδυση του ξένου κεφαλαίου, και ιδίως ξένων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων σε πρώην κατευθυνόμενες οικονομίες. Η είσοδος τους ανέβασε αναμφισβήτητα το επίπεδο πολυπλοκότητας στη χρηματοδότηση, και άνοιξε τα κανάλια για τα κεφάλαια που δεν θα είχαν έρθει στην περιοχή με άλλο τρόπο. Ωστόσο, κατά την περίοδο της παγκόσμιας πιστωτικής κρίσης, αυτή η ιστορία επιτυχίας αποκάλυψε την άλλη όψη της: η οικονομία της περιοχής έγινε υπερβολικά εξαρτώμενη από το ξένο κεφάλαιο και τις ξένες αγορές.

Η προηγούμενη σοφία ήταν ότι οι ξένες τράπεζες εγγυούνταν υψηλά επαγγελματικά πρότυπα και άφθονη ρευστότητα σε σκληρό νόμισμα - βασικά συστατικά για την οικονομική ανάπτυξη και τη στήριξη της επιχειρηματικότητας. Μετά την κρίση, είναι λιγότερο πειστική ότι μια τέτοια εξάρτηση από τις ξένες τράπεζες με τις έδρες τους στο εξωτερικό είναι ρυθμική για τα έθνη υποδοχής. Η εύρυθμη λειτουργία

του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι ένας κρίσιμος παράγοντας για την ανάκαμψη του κεντρικού, του ανατολικού και του νότιου τμήματος της Ευρώπης - δεν υπάρχει καμία αμφιβολία γι' αυτό. Όμως, οι διασυνδέσεις μεταξύ των τραπεζών (ως επί το πλείστον αυτών που ανήκουν σε μακρινούς παγκόσμιους παίκτες), των επιχειρήσεων (ξένων και εγχώριων), και των κυβερνήσεων έχουν αποδειχθεί ασαφείς και ανεπαρκείς. Έτσι, το πρώτο δοκιμαστικό συμπέρασμα είναι ότι μια πιο ισορροπημένη σχέση απαιτείται μεταξύ των παικτών και των ενδιαφερόμενων φορέων της χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης στο μεταβατικό στάδιο και στις αναδυόμενες οικονομίες.

Δεύτερον, μήπως είναι καιρός να επιστρέψουμε σε κάποια πλατφόρμα προστατευτισμού της αγοράς, σε μια «πατριωτική πολιτική οικονομία»;

Η αρχική αντίδραση πολλών πολιτικών ήταν η προστασία των εγχώριων θέσεων εργασίας αντιστρέφοντας τις δικές τους πηγές προμηθειών – θυμηθείτε το τάμα του Μ. Σαρκοζί για να φέρει πίσω τις γαλλικές θέσεις εργασίας δημιουργίας αυτοκινήτων από τη Σλοβενία και άλλα κράτη μέλη με χαμηλότερο κόστος. Στην πραγματικότητα, δεν έχουν συμβεί και πολλά από αυτό το πράγμα - ευτυχώς. Με την Ευρώπη κάτω από την πίεση του ανταγωνισμού, είναι ζωτικής σημασίας για τις επιχειρήσεις να συνδυάζουν τους συντελεστές παραγωγής με ορθολογικό τρόπο - που μπορεί να σημαίνει την ενσωμάτωση χαμηλού κόστους ανθρώπινων δεξιοτήτων και γεωγραφικών πλεονεκτημάτων που προσφέρει η ανατολική, κεντρική και νότια Ευρώπη. Η νέα γραμμή συναρμολόγησης της Mercedes ή η διεύρυνση της υπάρχουσας μονάδας κινητήρων αυτοκινήτων Audi στην Ουγγαρία είναι οι πρόσφατες περιπτώσεις που υποδηλώνουν τη συνέχιση της τάσης: η «δική μας πηγή προμηθειών». Το εμπόριο είναι ζωτικής σημασίας για τη μετάβαση και τις αναδυόμενες οικονομίες, οποιαδήποτε εναλλακτική στον προστατευτισμό στον κόσμο, θα σκοτώσει τις προοπτικές της ονομαστικής και της πραγματικής σύγκλισης σε «πυρήνα» της Ευρώπης. Όμως, στις παρούσες συνθήκες τους, οι εγχώριες επιχειρήσεις σε ΗΝΕ, θα πρέπει να ενισχυθούν περαιτέρω μέσω της υποστήριξης προς μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις. Χωρίς μια ζωντανή εγχώρια οικονομία (και μια υγιή μεσαία τάξη), οι ανοιχτές οικονομίες θα εξαρτώνται πάρα πολύ από περιστασιακούς εξωτερικούς παράγοντες, και οι ίδιες δεν θα μπορούν να συμβάλουν πολύ στην παν-ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα.

Τρίτον, η ΕΕ θα χάσει τη σημασία της για τον παγκόσμιο συντονισμό της πολιτικής οικονομίας; Θα μπορούσαν τα μη βασικά μέλη-κράτη αναζητούν κάποια νέα κατεύθυνση, σύμφωνα με τη νεότερη ρύθμιση παραμέτρων (Ομάδα των 20); Με βάση τις πρόσφατες προβλέψεις και τις αναλύσεις της αγοράς, μπορεί κανείς να τολμούσε να πεί ότι οι περισσότεροι από την ευρωπαϊκή οικονομία φαίνεται να έχουν ανακάμψει από το σοκ του 2008/2009, αν και το χρέος του δημόσιου τομέα είναι μια μακροπρόθεσμη πρόκληση για την ευρωπαϊκή ήπειρο και για το ευρώ, το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, στη πραγματικότητα. Ας εξακολουθήσουμε να ελπίζουμε ότι η πρόσφατη κρίση προκάλεσε τη συνειδητοποίηση της ανάγκης για μεγαλύτερη θεσμική ευελιξία και δυναμισμό στην Ευρώπη. Μετά βίας οι G20 ή άλλα διεθνή φόρουμ θα κάνουν τα θεσμικά όργανα της ΕΕ περιττά στην πολιτική συνεργασία και στη κανονιστική εναρμόνιση για το εξαρτώμενο εμπόριο από τα ευρωπαϊκά κράτη, ήδη στην ΕΕ ή εκτός αυτής. Μακροπρόθεσμες προβλέψεις για την αγορά, ωστόσο, δείχνουν ότι το σχετικό μερίδιο της Ευρώπης στο παγκόσμιο εμπόριο και τη χρηματοδότηση συνεχώς μειώνεται, και έτσι θα μπορούσε να συρρικνωθεί η διαπραγματευτική ισχύς της ηπείρου. Λαμβάνοντας υπόψη τις τάσεις της αγοράς, νέα και παλαιά μέλη εξίσου θα πρέπει να προσπαθήσουν να διαφοροποιήσουν τις αγορές των προϊόντων και τους χρηματοπιστωτικούς τους πελάτες για να μειώσουν την εξάρτηση από μερικές όχι και πολύ δυναμικές αγορές.

Με λίγα λόγια: κυβερνητικοί κύκλοι και διανοούμενοι στις αναδυόμενες οικονομίες της Ευρώπης δεν μπορούν να ανταλλάξουν τις προσπάθειες για την επανεξέταση της σχετικής θέσης των εθνών τους σε ταχέως μεταβαλλόμενες παγκόσμιες αγορές και τις κοινωνικο-οικονομικές πολιτικές που μπορεί να τους βοηθήσει να παραμείνουν στο παιχνίδι για να συμβαδίσουν με τους πιο αναπτυγμένους, γείτονες που έχουν ιδρυθεί. Η πρόσφατη κρίση υπήρξε μάλλον συγκεκριμένη μεταξύ του μεγάλου αριθμού των παρόμοιων περιπτώσεων, η απάντηση της πολιτικής στην παρούσα υπόθεση μπορεί να είναι επίσης συγκεκριμένη και καινοτόμα.

Απο τα αγγλικά στα ελληνικά μετέφρασε: η Χαρίκλεια Κοκκίνου Μανδαμαδιώτου

Αναφορές

Bernanke, Ben S. (2004): The great moderation. *BIS Review* 12/2004.

BIS (2010): Annual Report 2009/10. Basel.

Bod, Péter Ákos (2009): The Financial Landscape - Seen From a Converging Country. In: Otto Hieronymi & Alexandre Vautravers (Editors): *Globalization and the reform of the international banking and monetary system*. Palgrave Macmillan

- Bordo, Michael D. & Landon-Lane, John (2010): The lessons from the banking panics in the United States in the 1930s for the financial crisis of 2007-2008. NBER Working Paper 16365
- Carone, G. et al. (2009): The EU's response to support the real economy during the economic crisis: an overview of Member States' recovery measures. *European Economy. Occasional Papers*. 51. Ιούνιος 2009. Brussels. pp. 94.
- Csaba, László (2009): Unintended Consequences of Crisis Management. *Zeitschrift für Staats- und Europawissenschaften (ZSE)* No. 3–4.
- Dooley, Michael P. & Folkerts-Landau, David & Garber, Peter M. (2009): Bretton Woods II still defines the international monetary system. NBER Working Paper Series 14731
- European Union (2009): Economic Crisis in Europe. Causes, Consequences and Responses. *European Economy* No.7/2009
- Eurostat (2010): News release. Provision of deficit and debt data for 2009 (22/ 02 /2010.)
- Gylfason, Thorvaldur & Holmström, Bengt & Korkman, Sixten & Söderström, Hans Tson & Vihriälä, Vesa (2010): Nordics in Global Crisis. Vulnerability and resilience. The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA)
- International Monetary Fund (2010): World Economic Outlook - Rebalancing Growth. Washington DC. Απρίλιος 2010
- Krugman, Paul (2009): How Did Economists Get it So Wrong? *The New York Times*, 6 Σεπτεμβρίου.
- Lucas, R. E. (2003): Macroeconomic Priorities. *American Economic Review*, Vol. 93, No. 1 (Μαΐος 2003), pp. 1-14.
- Reinhart, Carmen M. & Rogoff, Kenneth S. (2009α): This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly. Princeton University Press
- Reinhart, Carmen M & Rogoff, Kenneth S. (2009β): The Aftermath of Financial Crises. NBER. Working Paper 14656. Ιανουάριος 2009.
- Trichet, Jean-Claude (2010): Central banking in uncertain times – conviction and responsibility. *BIS Review* No 111. 1 Σεπτεμβρίου.

*

see@southeast-europe.org
www.southeast-europe.org

© DKE 2011.

Σημείωση: Αξιότιμοι ερευνητές! Εάν κάνετε αναφορά σε αυτό το άρθρο ή χρησιμοποιήσετε κάποιο απόσπασμα παρακαλώ στείλτε μας e-mail στη διεύθυνση dke@southeast-europe.org για να μας ενημερώσετε.

Παρακαλώ αναφερθείτε στο άρθρο ως εξής:

Πιτερ Ακος Μποντ (*P. A. Bod*): Η φύση της οικονομικής κρίσης - Μια εισαγωγή. (Μετάφρασε η Χαρίκλεια Κοκκίνου Μανδαμαδιώτου). *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, (Φθινόπωρο 2011) σελ. 1-7.

Ευχαριστώ για την ευγενική σας συνεργασία. *Ο Αρχισυντάκτης*